

ภู มิ ปิ ญ ญา พื ้น ขั ้น

■ ชวัลย์ ทองดีเลิศ

ฮักฮักจากไฟหิน

ฤดูฝนกำลังผ่านไปตามการ
เดินทางของกาลเวลา ลมหนาวกำลัง
ก้าวเข้ามาเยือน ถึงเวลาแห่งการ
เก็บเกี่ยวข้าวแล้ว การกุ่มเกยหาดเหื่อ
แรงงาน กร้าแดดกร้าฝนมาตลอด
ช่วงฤดูเพาะปลูกกำลังออกรวงเหลือง
อร่ามเต็มท้องทุ่ง ชวนพี่ ชวนน้อง ชวน
เพื่อนบ้านมาช่วยกันเก็บเกี่ยว ตีฟาดข้าว
ความเหน็ดเหนื่อยหายไปเมื่อได้เห็น
ข้าวใหม่ขมเก็บใส่ไว้ในยุ้งฉาง

ก่อกองไฟ ไล่ความหนาวเย็น

เด็ก ๆ ช่วยกันเก็บหาฟืน

เรียงเก็บไว้ใช้ไยยามต้องการ

ก่อนที่ตัวเองจะกินข้าวใหม่ตามประเพณีชาวเหนือจะ
นิยมนำไปทำบุญถวายทานเสียก่อน ถวายทานข้าวใหม่แล้วก็มี
ประเพณีทานหลัวหิงไฟพระเจ้าในคราเดียวกัน

แต่ละครัวเรือนจะเข้าไปในป่าหาไม้ฟืนที่เนื้อไม้มีสีข้าว
เวลาก่อให้ไฟแรง จำพวกไม้คนทา ไม้โมกมัน ไม้โชค ไม้มะขาม
ขลข ไม้เล็กตัดยาวพอศอก ไม้ใหญ่ตัดยาวพอวา พร้อมดอกไม้
รูปเทียน นำมาทำบุญถวายทานแก่พระพุทธรูป ด้วยเชื่อว่าเมื่อ
คนเราหนาว พระพุทธรูปที่ตั้งเป็นพระประธานในวิหารก็ย่อมหนาว
ด้วยเหมือนกัน

ไม้ฟืนท่อนแล้วท่อนเล่างูวางเรียงซ้อนกองโดยอยู่หน้า
วิหาร เอาไม้ฟืนสั้นตั้งไว้ด้านในตั้งเรียงไม้ฟืนยาวล้อมรอบให้ปลาย
ค้ำกัน ดูคล้ายกองเจดีย์ไม้ฟืนที่ตั้งอยู่หน้าพระประธานในวิหาร

ก่อนตีฟ้ายกกองฟืนถูกจุดไฟขึ้นจากด้านล่าง ไฟค่อย ๆ
ลุกลามกระจายสู่ด้านบนลูกโขนท่อมกองฟืน เปลวไฟสลับโบก
ไหวไปมา แสดงสว่างสดใสส่องขับไล่ความมืดออกไป พระสงฆ์
สามเณร ชาวบ้านนั่งบังยืนบังอยู่รายรอบกองไฟ ต่างเพ่งมอง
กองไฟด้วยใจอันเป็นกุศล

ทุก ๆ คนได้อิงไอรุ่นจากไฟพื้นจนร่างกายอบอุ่น พร้อมอิงอุ่นไอรุ่นจากไฟศรัทธาจนหัวใจลืมนึกถึงเผ่าชน อบอุ่นไปทั่วสรรพางค์

การทำบุญด้วยไม้พินจุดไฟถวายพระพุทธรูป ให้คลายหนาวนั้น เป็นเพราะชาวบ้านต่างเข้าอกเข้าใจ ถึงความหนาวเหน็บที่บางคืนแทบนอนไม่หลับกันทั้งคืน ที่ได้ประสมมาปี่แล้วปี่เลา

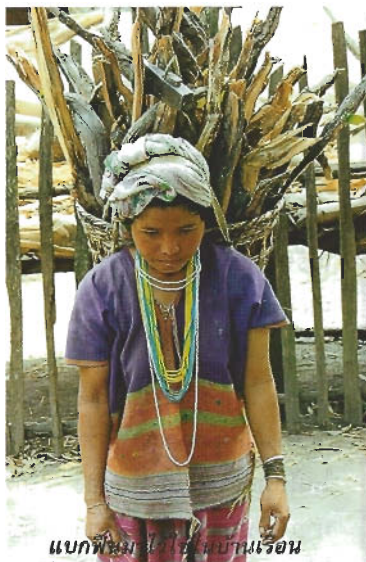
ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหุบห้วย บนดอยสูง ในโอบกอดของป่าเขาด้วยแล้ว ความหนาวเย็นนั้นจับ เข้าไปถึงซอกหัวใจ เสื้อผ้าที่พอมีใส่กันไม่สามารถห่อ คลุมคุ้มกายให้พ้นความหนาวเย็นได้ ที่นอนผ้าห่มที่ ชุกกายอยู่นั้น ต้องอาศัยการนอนขดตัวให้ผิวกายรับ ไอรุ่นจากเลือดในกาย จึงพอคลายหนาวขมตาหลับได้ ลำน้ำสายธารเย็นเฉียบต้องรีบอาบน้ำอาบท่าก่อนที่จะไอรุ่น จากแสงอาทิตย์จะลาลับไป

ในยามคำคืนเพื่อนแท้ของชาวชนบทก็คือกองไฟนั้นเอง เปลวไฟลุกแดงแผ่ไอรุ่นไปรอบกองไฟ คราใดที่ เปลวไฟอ่อนแรงไม้พินถูกวางลงเสริมแรงไฟบนกองพิน การนำตาลักด้วยเขม่าควันไฟใส่ใบชาวางอยู่ข้างกองไฟ เตือดไอรุ่นพอง รินน้ำชาส่งให้กันรอบวง หัวเผือกหัวมันที่ขุด มาจากไร่โยนชุกคลุกเถาถ่านได้พินที่กำลังลุกโชน เขี่ย กลับไปกลับมาให้สุกจนทั่ว หยิบมาปอกเปลือกแบ่งกินกัน ร้อนผ่าวไปทั้งปาก ลงไปถึงไส้ถึงพุง

ข้าวเหนียวแช่ใส่น้ำในกระบอกไม้ไผ่ อุดปากด้วย ใบตองกล้วย วางอิงกายท่อนพินข้างกองไฟ ผิวน้ำไผ่สีเขียว ต้องเปลวร้อนจนดำไหม้ เด็ก ๆ ช่วยกันหมุนพลิกกระบอก ข้าวหลามให้สุกทั่วทั้งกระบอก พอได้ที่ผู้ใหญ่เอามีดาก เปลือกผิวน้ำไผ่สีดำไหม้ออกจนเหลือเนื้อในของไม้ไผ่สีขาว สะอาด มือหนึ่งจับกระบอกให้มัน อีกมือหนึ่งตักพลิกไม้ไผ่จากปากกระบอกจนถึงข้อ พอตักออกจนรอบก็เหมือน ดอกไม้กำลังบาน

เยื่อไผ่บางอัดแน่นด้วยข้าวหลามสุก ควันไอรุ่นยกรุ่น หอมกลิ่นข้าวใหม่เคล้ากับกลิ่นไม้ไผ่ถูกย่างไฟ แบ่งส่งกินกัน ทั่วทุกคนรอบกองไฟ

เรื่องราวการทำมาหากิน ได้ข่าวก็มาน้อย จะปลูก อะไรกันดีหลังเกี่ยวข้าวแล้ว ลูกกำลังจะแต่งงาน พรุ่งนี้จะไป ตัดไม้ไผ่มาสานตะกร้า ปัญหาชีวิต การต่อสู้ผจญภัย คำเตือน ข้อห้าม คติธรรม นิทาน รวมทั้งเรื่องในนุ่ง ถูถ่ายทอด

แบกพินไปขายบนเรือน

อิงไอรุ่นจากเตาไฟในครัว

ออกมาอย่างมีรสชาติ ผลัดกันเล่าผลัดกันฟัง เด็ก ๆ นั่งอยู่ ข้างพี่ข้างพ่อฟังอ้าปากหาว สงสัยหัวเราะฮาดังเป็นช่วง ๆ

ไม่มีใครอยากเข้านอนที่ที่นอนหอรก อุ่นสู้รอบกองไฟ ไม่ได้ แล้วก็มีเรื่องราวคุยกันมากมายมีรู้เบือ พอตกตึกก็ จำใจแยกย้ายกันไปนอนสู้กับความหนาวเหน็บตลอดคืน

ยังไม่ทันรุ่งแจ้งลูกสาวก็เข้าครัวช่วยแม่ก่อไฟหุงข้าว ปลาอาหาร ได้ผิงไฟไปด้วยในตัว ส่วนลูกชายและเพื่อนข้าง บ้านก็พากันนั่งผิงไฟกับพ่อรอบกองไฟหน้าบ้าน พ่อเอาไม้ไผ่มาเหลาไว้สานตะกร้า เหลาไปคุยไป เด็ก ๆ แย่งเศษไม้ไผ่โยนใส่กองไฟควนโขมง

แดดเริ่มทอแสงพร้อมไอรุ่นจากดวงอาทิตย์ในยามเช้า ลีลาของชีวิตแต่ละชีวิตก็โลดแล่นไปตามเส้นทางแห่งชีวิต ทำงานกลางทุ่งนา กลางผืนไร่ ทำมาหาเลี้ยงชีวิตไม่เคย หยุดหย่อน เดินท่อม ๆ อยู่ในป่าหาไม้พินมาก่อกองไฟใน ยามคำคืน

ไม้พินเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตของชาวชนบททั้งใน การหุงต้มอาหาร ตมยาสมุนไพร ย้อมผ้ายทอผ้าห่ม และ เป็นกองไฟที่แสนอุ่นให้กับทุกคนในการต่อสู้กับความเหน็บ หนาว

เวลาออกลูกก็ต้องใช้ไม้พินมาให้แม่อยู่ไฟ แม้กระทั่ง เมื่อชีวิตหนึ่งสิ้นลมล้มตายไปก็ต้องช่วยกันหาไม้พินมาเผาร่างให้เป็นเถ้าธุลีไปสู่อีกภพหนึ่ง

ตราบใดที่บ้านเรายังมีวิถีแบบชนบทอยู่ ตราบนั้น การใช้ไม้พินยังคงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต

การเก็บหาพินจึงเป็นหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว

ช่วยกันทำแนวป้องกันไฟ
รอบป่าของชุมชน

ที่จะต้องหามาให้เพียงพอต่อการใช้ในชีวิตตลอดทั้งปี แต่ละชุมชนต้องมีแหล่งที่จะไปเก็บหาพื้นมาใช้ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นป่าใกล้หมู่บ้าน ไม่ตามหัวไร่ปลายนา กิ่งไม้ปลายไม้ตามสวน

มีการเรียนรู้สืบทอดกันมา ไม่บางชนิดติดไฟเร็วไหม้หมดเร็วใช้แล้วเปลืองมาก ไม่บางชนิดมีควันทมาก ไม่บางชนิดติดไฟช้าให้

ไฟไม่แรง จนรู้ว่าไม้ชนิดไหนที่ให้ไฟแรงติดไฟได้ทนนานก็จะนิยมนำมาใช้เป็นไม้ฟืน

เมื่อครั้งที่ไม้ป่าไม่มากมายก็ไม่ใช่เรื่องน่าสนใจที่หยิบยกมาพูดกัน พอมาถึงสมัยนี้ที่จำนวนป่าไม้ลดลงจนเหลือน้อยเต็มที ก็มีความเป็นห่วงเป็นใยว่าถ้าใช้ไม้ทำฟืนกันมาก ๆ ป่าจะยิ่งแย่ลงไปอีก

จะอย่างไรก็ดี สิ่งที่จะทำให้การใช้ไม้ฟืนโดยไม่ทำลายป่า ก็คงเหมือนกับคำถามที่ว่า จะอย่างไรให้เกิดการประหยัดไฟฟ้า ประหยัดทรัพยากรในประเทศของเรา

ไม่ใช่เรื่องง่ายนะ ๆ ต้องพยายามกันสุดกำลังทีเดียวที่จะให้คนทุกคนเริ่มคิดแล้วลงมือทำ

มีตัวอย่างน่าสนใจที่ผมได้รับรู้มาว่าขณะนี้หลายชุมชนได้มีการเริ่มตั้งเป็นกลุ่มอาสาสมัครดูแลรักษาป่าในหมู่บ้านของตน แรงจูงใจสำคัญที่ผมได้รับการบอกกล่าวมากก็คือทุกอย่างในชีวิตประจำวันของชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยป่าเกือบทั้งสิ้น ทั้งน้ำกินน้ำใช้ น้ำในการเพาะปลูก ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน ยาสมุนไพร สีย้อมผ้า ไม้ฟืน ฯลฯ หากชุมชนไม่ช่วยกันดูแลรักษาให้ป่าคงอยู่การดำเนินชีวิตของชุมชนคงไม่สามารถดำเนินไปอย่างปกติสุข

เท่าที่ผมสังเกตเห็น ชุมชนที่จะรักษาป่าได้นั้นต้องมีความพร้อมมอพร้อมใจกัน ผู้นำมีความเข้มแข็ง มีการประชุมร่วมกันกำหนดกฎระเบียบในการรักษาป่าขึ้นมา เป็นเสมือนสัญญาประชาคมที่ทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติร่วมกัน และที่สำคัญต้องมีการเลือกคณะกรรมการรักษาป่าที่มีใจรักทำงานแบบอาสาสมัคร มาทำหน้าที่ดูแลให้เป็นไปตามสิ่งที่ทุกคน

ได้ตกลงกันไว้แล้ว

กฎระเบียบที่ผมได้ยินได้ฟังมาคล้าย ๆ กัน อย่างเช่น “ห้ามตัดไม้ในเขตต้นน้ำลำธารเด็ดขาด ใครฝ่าฝืนถูกปรับ”

“การใช้ไม้สร้างบ้านเรือนสามารถใช้ในเขตป่าใช้สอย ต้องขออนุญาตคณะกรรมการก่อน สร้างได้กรณีแต่งงาน แยกเรือนใหม่ สร้างได้หลังเดียวตลอดชีวิต ห้ามนำไปขาย”

“การเก็บหาไม้ฟืน ต้องเป็นกิ่งไม้แห้ง ไม้ที่ตายแล้ว ไม้ล้มขอนนอนไพรเท่านั้น”

“ทุกครอบครัวต้องช่วยกันทำแนวกันไฟทุกปี หากเกิดไฟไหม้ป่าไม่ว่าจุดใด เวลาใด ให้ทุกครอบครัวไปช่วยกันดับ ใครฝ่าฝืนถูกปรับ”

“ ฯลฯ ” ยังมีกฎระเบียบอีกมากมายหลายข้อที่มีความแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่

การรักษาป่าของชุมชนที่ได้เริ่มขึ้นแล้วนั้นทุกแห่งจะมีการวางกฎระเบียบในการรักษาป่าและการใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต รวมทั้งเรื่องการใช้ไม้ฟืนโดยมิให้เป็นการใช้ที่ทำลายป่าของส่วนรวมเสมอ

ชุมชนเองก็ทำได้ตามกำลังความสามารถที่มีอยู่ จึงต้องการแรงสนับสนุนจากทุก ๆ คน ทุก ๆ ฝ่าย

ผมคิดว่าหากชุมชนไหนมีความพร้อมที่ทาสั่งดี ๆ แบบนี้ เราคงต้องช่วยกันคนละไม้คนละมือ

การช่วยสนับสนุนการรักษาป่าของชุมชน นอกจากเป็นการแบ่งปันให้อุ่นใจแก่ชีวิตมากมายในชุมชนชนบทแล้วยังช่วยให้เกิดการเชื่อมต่อผืนป่าเล็ก ๆ ให้เป็นป่าผืนใหญ่อันจะยังประโยชน์แก่เราทุกคนในอนาคตอีกด้วย

ในโอกาสปีใหม่ 2543 ร่วมแบ่งปันให้อุ่น สนับสนุนชุมชนในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำในนาม ‘กองทุนชุมชนรักษาป่า’ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา สาขาประตูช้างเผือก บัญชีออมทรัพย์ เลขที่ 140-1-11708-8 ตัวเลขเงินหรือธนาคาติ สั่งจ่าย ปณ. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แจ้งหรือต้องการข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ ‘ชุมชนคนรักป่า’ มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ 77/1 หมู่ 5 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200 โทรศัพท์ / โทรสาร (053) 810-623-4 e-mail : ndf 13 @chmai.loxinfo.co.th.

